

PALÁNKAI TIBOR

GREXIT

Az euróválság fő oka: az euró hibás konstrukciója és a nemzeti politikák kudarca. Görögország a válság, s benne a szuverénadósság-válság legnagyobb vesztese. A válságot társadalmi és morális tényezők súlyosbítják (adóelkerülés). Külön tényező a görög gazdaság alacsony integráltsági szintje. A pénzpiac az előzetes feltételezésekkel ellentétben nem fegyelmez, sőt csábít, majd utólag kíméletlenül büntet. A választás, hogy az olcsó pénzből egy ország rekonstruál és javítja a versenyképességét vagy politikai célból szavazatokat vásárol, nemzeti döntés. A mentőcsomag kritikus elemei deflációs megszorítások, amelyek késleltetik a kilábalást. 2015 elején talán lehetett volna olyan megoldásokat találni, hogy a görög kormány úgy köt kompromisszumot a hitelezőivel és eurózónabeli partnereivel, hogy a válság szélesebb európai megoldása irányában is sikerül előrelépni (adósságmérséklés), s közben választói várakozásait sem kell figyelmen kívül hagynia. A görög kormány nem ezt, hanem egy konfrontatív, külön nemzeti, görög megoldást választott. Ezzel otthon képes volt a népszerűségét fenntartani, de valamennyi partnerét magára haragította. A kompromisszum így csak elhalasztotta a tényleges megoldást. A grexit továbbra sem zárható ki, de nem érdeke senkinek.

A globális pénzügyi válság válságba sodorta az eurózónát is. Ebben az euró hiányos konstrukciója és a nemzeti politikák kudarca egyaránt szerepet játszott. Az utóbbira a legpregnansabb példa Görögország. A válság a tagországok közül legsúlyosabban Görögországot érintette.

A görög GDP 2008 és 2013 között minden évben csökkent, ami összesítetten 29,6 százalékos veszteséget jelentett. Görögország egy főre eső jövedelme 2004-ben 94 százaléka volt az EU25-ök átlagának. Ez 2013-ra 73 százalékra (az EU28-ak átlagához viszonyítva) esett vissza. Ekkora visszaesést egyetlen más tagország sem szenvedett el.

A *munkanélküliség* Görögországban a 2009-es 9,5 százalékról 2013-ra majdnem megháromszorozódott (27,3 százalék). A fiataloknak több mint 50 százaléka volt munka nélkül. Mögötte 26,4 százalékkal Spanyolország (ahol szintén 50 százalék feletti a fiatalok munkanélkülisége) volt, de őket harmadik helyen Portugália csak 16,5 százalékkal követte. Az EU 27-ek átlaga 2013-ban 10,9 százalék volt. 2014-re ez a szám 9,9 százalékra csökkent.

Az Unió az *infláció* ügyében látszólag kedvező eredményeket produkált. A 2 százaléknál kisebb infláció azonban már alatta van a „kívánatos” szintnek, a tagországok deflációs problémáit jelzi. 2013-ban az infláció az Unióban 1,5 százalék volt. Az általános defláció súlyos megnyilvánulása, hogy Görögországban, egyedül az Unióban, a fogyasztói árak egyenesen csökkentek (0,9 százalékkal).

A tagországok *költségvetési hiánya* 2004-ben még alatta volt 3 százalékos plafonnak (a GDP-hez viszonyítva 2,9 százalék). Ez 2009-ben 6,9 százalékra ugrott.

A listát Görögország 15,6 százalékos hiányával ebben is vezette. 10 százalék feletti hiányt produkált még Írország (13,9 százalék), az Egyesült Királyság (11,5 százalék), Spanyolország (11,2 százalék) és Portugália (10,2 százalék). Az EU (27-ek) átlagos költségvetési hiánya 2014-re 4 százalékra csökkent.

A görög *államadósság* 2008-ban a GDP 113 százalékát tette ki. Ez 2012-re 170 százalékra, 2014-re pedig 175 százalékra kúszott. Az EU átlagában 2004-ben az államadósság csak kicsivel volt felette a 60 százalékos plafonnak. Ezek az arányok 2009-re 75 százalékra, 2012-re pedig 85 százalékra ugrottak. A válság hatására, különböző szintekről, kivétel nélkül valamennyi tagország államadóssága nőtt. A 60 százalék plafon alatt 2014-re csak a skandináv, valamint az új keleti tagországok (Magyarország és Szlovénia kivételével) szintje maradt. [Az adatok forrása: Eurostat 2009. és 2013., Europe in Figures, Eurostat Yearbook]

Kivétel nélkül negatív csúcokat döntögettek Görögország pénzügyi teljesítménymutatói. 2013-ban Görögország *adósságszolgálat*a a GDP 5,4 százaléka volt. Ez a szám a skandináv tagországok esetében 0,2–0,6 százalék között, a vezető nyugat-európai tagok esetében 1–2 százalék között mozgott, s csak Olaszország (4,9 százalék), Portugália (4,5 százalék) és Magyarország (4,3 százalék) esetében haladta meg a 4 százalékos szintet. 2013-ban a *kockázati prémiumok* Görögországgal és Ciprussal szemben elérték a 15 százalékot, miközben a nyugat- és észak-európai centrummal szemben 0 és 1 százalék között voltak. A kockázati prémiumok csak Portugália esetében haladták meg az 5 százalékot (5,4 százalék), miközben Magyarországgal, Szlovéniával és Írországgal szemben 3,75 százalékon, Spanyolországgal szemben 3,3 százalékon, valamint Olaszországgal és Lettországgal szemben 2,85 százalékon voltak. 2013-ban AAA-nak megfelelő *hitelminősítése* Németországnak, az Egyesült Királyságnak, Luxemburnak és a három skandináv tagországnak volt. B kategóriába csak két országot soroltak, Görögországot és Ciprust. (Az adatok forrása: Eurostat adatai). A Global Competitiveness Report szerint Görögország 2014-ben a világ rangsorolt 148 országa közül a 61. helyet foglalja el, s az EU tagországai közül a legutolsó helyen áll. Az adóelkerülés alapján hasonló a helyzet a korrupciós rangsort illetően is.

A válság hatására az északi centrum (észak-nyugat-európai és a skandináv tagországok), valamint a déli periféria (dél-nyugat-európai és mediterrán tagországok) között a teljesítménymutatók alapján határozott választóvonal és szakadék alakult ki. Köztes helyzetet foglal el Írország, Franciaország és bizonyos mutatói alapján az Egyesült Királyság. A folyamatot tekinthetjük az EU centruma és perifériája közötti távolság növekedésének.

Az Európai Uniót az integráció szintje, az *integráltság* tekintetében is nagy különbségek jellemzik. Nem véletlenül beszélnek *többsebességes* vagy *változó geometriás* Európáról.

Az áruk és szolgáltatások exportja a GDP-ben a tagországok átlagában meghaladta a 40 százalékot (1960-ban 20 százalék alatt volt). A mutató a kapcsolatintenzitás, a nyitottság és a külső függés alakulását egyaránt jelzi. A kereskedelem mintegy kétharmada bonyolódik a tagországok között. Az EU a kapcsolatintenzitás, a kölcsönös függés és az összekapcsoltság (integráltság) magas szintjét érte el.

A tagországok között az integráltság tekintetében is nagy különbségek vannak. Néhány ország esetében, az áruk és szolgáltatások GDP-beni aránya meghaladja az

EU átlag kétszeresét (80 százalék). Ebbe a kategóriába tartozik Luxemburg, Belgium, Írország, Málta, Szlovákia és Magyarország. A 60 százalék feletti magas integrációs kategóriába sorolható Hollandia, Észtország, Csehország, Bulgária, Szlovénia, Litvánia vagy Ausztria is. Az EU vezető fejlett nagy országainak (Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország és Spanyolország) mutatói a 25–30 százalékos sávban vannak (a mutató szempontjából az ország nagysága erősen számít), míg Görögország zárja a sort 22,2 százalékos szintjével, ami az EU átlagnak alig több mint felét teszi ki.

A *szolgáltatások* részesedése az országok többségében a a GDP 10 és 20 százaléka közötti sávban van. Különösen magas ez az arány Luxemburg (120 százalék), Málta (44 százalék), Ciprus (42 százalék) vagy Írország (38 százalék) esetében. Az országok többségében az export nagy részét az *árúk kivitele* teszi ki. Ez az arány a GDP-ben 70 százalék felett vagy körül van Szlovákia, Belgium, Magyarország és Csehország esetében. A másik végleten Ciprus (7,7 százalék) és Görögország (8,2 százalék) állnak. A két utóbbi ország árukereskedelmi intenzitása és függése marginális. Ciprus mellett viszonylagosan Görögországra is a magas szolgáltatási arányok jellemzőek. Ha az áruk és szolgáltatások egymáshoz viszonyított arányát vesszük, akkor ez az arány Ciprus esetében 15 és 85 százalék, Görögország esetében pedig 25 és 75 százalék körül van.

A kereskedelmi kapcsolatok kiegyensúlyozottságát a *kereskedelmi mérlegek hosszabb távú alakulásával* jellemezhetjük. Az egyik oldalon a tartós és magas kereskedelmi mérlegű országok (ahol a mérleg többlete meghaladja a GDP 3 százalékát), így Belgium, Hollandia, Írország, Magyarország, Szlovákia, Csehország és Németország állnak. A másik végletet az akut és magas külkereskedelmimérleg-hiányos (a mérleghiány meghaladja a GDP 3 százalékát) országok, így Görögország, Ciprus, Málta és Portugália, valamint az új keleti tagországok közül Észtország, Lettország, Bulgária és Románia képezik. Az első csoport kereskedelmi mérlege Németországgal szemben is tartósan aktív, míg a másiké deficit. Olyan országok, mint Olaszország, Spanyolország, Franciaország vagy az Egyesült Királyság, változó mutatókkal, de inkább az alacsony (3 százalék alatti) deficit kategóriában vannak.

Az EU tagországok az elmúlt évtizedekben fejlett ipari országokból *fejlett szolgáltató gazdasággá* alakultak át. A mezőgazdaság aránya az EU országok átlagában, a GDP 2 százaléka alá, az iparé pedig 24 százalékára csökkent, miközben a szolgáltatásoké megközelíti a háromnegyedes (74 százalék) arányt. A fejlett tagországok gazdasági szerkezetét némi szóródással hasonló arányok jellemzik. A *közép-európai új tagországok* (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia vagy Szlovénia) esetében a mezőgazdaság aránya szintén drasztikusan visszaesett (2,5–3,5 százalék körüli szintre). Az ipar aránya is csökkent, de 30–35 százalék körül maradt. A szolgáltatások a korábbi 40 százalékos szintről mintegy kétharmados arányra emelkedtek. A *dél-európai országok* mezőgazdasága szintén a 2,5–3 százalék körüli sávban van, de alacsonyabb az iparosodottságuk aránya (18–25 százalék), és értelemszerűen magasabb (75–80 százalék) a szolgáltatások részesedése (turizmus).

A szolgáltatások magas részesedése a GDP-ben (75 százalék) nem tükröződik arányosan a külkereskedelem szerkezetében (non-tradeable). De az áru-kereskedelem szerkezeti arányai is lényegesen eltérnek a GDP szerkezetétől. Az EU fontos agrárexportőr, ezért az összes export közel 10 százaléka (9,7 százalék) jut a mezőgazdasági termékekre. A másik közel 10 százalékot (10,4 százalék) a nyersanyagok

és az energiatermékek teszik ki. Az ipari termékek így összességében elérik a 80 százalékot. A tagországok között *régióként* is van szerkezeti konvergencia, bár az egyes országok között (például természeti adottságaik miatt is) nagy eltéréseket találunk. Lengyelország mezőgazdasági exportja kissé átlag feletti (10,7 százalék), nyersanyag- és energiaexportja viszont átlag alatti (7,2 százalék), de az ipari export az összes 80 százalék körüli sávjában van. Hasonló a helyzet Magyarországgal és Csehországgal, ipari exportjuk aránya eléri a 88 százalékot, miközben a mezőgazdaságé alatta van az EU átlagnak (Magyarország 7,3 százalék, Csehország 4 százalék). Görögország ugyanakkor kiemelten mezőgazdasági exportőr (az összesből 25,6 százalék), valamivel átlag feletti a nyersanyag- és energiaexportja (12,3 százalék), de az ipari exportja alig haladja meg a 60 százalékot. Miközben a gépek és közlekedési eszközök versenyképesség szempontjából fontos exportja Szlovákia (51,1 százalék), Csehország (53,9 százalék) és Magyarország (59,2 százalék) esetében 50 százalék felett van, ez Görögország esetében csak 10,2 százalékot tesz ki.

Az integráltság intenzitását és kiegyensúlyozottságát jelzik a *külföldi tőkebefektetések arányai* is. Ezek az EU tagországok átlagában a GDP fele körül vannak. A tőkeimport 2011-ben 43 százalék (2009-ben 47 százalék), amivel szemben a tőkeexport a GDP 54 százalékát tette ki. Az EU átlagában a tőkeexport mintegy 20 százalékkal haladta meg a tőkeimportot. A nettó tőkeexport pozíciót tekinthetjük a gazdasági fejlettség és integráltság fontos mutatójának.

A tagországok között a tőkebefektetések *szintje és szerkezete* tekintetében is nagy különbségek vannak. Kirívóan magas a tőkekapcsolati intenzitás Belgium (a tőkeimport a GDP 200 százaléka, míg a tőkeexport 188 százaléka) és Írország (111, valamint 130 százalékkal) esetében. A külföldi tőkebefektetések a GDP-ben elérik a 80 százalék körüli szintet Észtország (84 százalék), Svédország (84 százalék), Hollandia (81 százalék) valamint Magyarország (78 százalék) esetében. Az ország külföldi befektetései a GDP-nek Hollandia esetében 120 százalékát, Svédország esetében 87 százalékát, miközben Észtország esetében csak 33 százalékát, Magyarországon pedig csak 16 százalékát érik el. A vezető fejlett nyugat-európai országok többnyire nettó tőkeexportőrök, míg ettől a pozíciótól az közép- és kelet-európai új tagországok még messze vannak. A tőkeexport viszonya a tőkeimporthoz a legmagasabb Szlovéniában (60 százalék) és Észtországban (40 százalék), valamint Magyarországon (21 százalék), míg a többi országok éppen megkezdtek felzárkózni. (Az adatok forrása: OECD International direct Investment Database, Eurostat)

Kirívóan alacsony viszont a tőkekapcsolati intenzitás Görögország és Olaszország esetében. A GDP-hez viszonyított görög tőkeimport 13 százalék, a tőkeexport pedig 12 százalék, közel marginális. Olaszországban ezek az arányok 17 százalék és 23 százalék körül vannak, ami azt jelenti, hogy Olaszország nettó tőkeexportőr. Spanyolország esetében a tőkeimport és a tőkeexport egyaránt a GDP 43 százaléka, míg ezek a mutatók Portugália esetében 49 és 29 százalékon vannak. Ez azt jelenti, hogy a portugál tőkeexport nem éri el a tőkeimport 60 százalékát.

A magas tőkekapcsolati intenzitások a vállalati szektorok *magas transznacionálisával* járnak. Kelet-Európában ez meglehetősen egyoldalú (a külföldi TNC-k dominanciája), míg Görögországban ennek az általános szintje is alacsony.

Az *észak-déli választóvonal* tehát az integráltság szintjét illetően is tetten érhető, de Görögország ilyen szempontból is minden vonatkozásban kilóg a sorból.

Görögország esetében az erőteljes periferizálódás különösen szembeűnő. Az új tagországok, s különösen Közép-Európa mind kedvezőbb teljesítménye, mind integrálódása alapján inkább az északi centrumhoz sorolódik.

Az *intézményi integráció* tekintetében annyi a különbség, hogy míg Dél-Európa teljes mértékben integrált (eurózóna-tagság és Schengen), addig Csehország, Lengyelország és Magyarország, valamint a később csatlakozott Bulgária, Románia és Horvátország még nem léptek be az eurózónába, valamint az utóbbiak nem tagjai Schengennek.

Az *integráltság szintje és a makrogazdasági teljesítmények közötti összefüggés* országonkénti alapos elemzést igényelne. Görögország esetében az alacsony integráltság, a szerkezeti gyengeségek, vagy a külföldi befektetések alacsony aránya mindenképpen befolyásolják az ország versenyképességét. A szerkezeti gyengeségek egyik tipikus megnyilvánulása a túlzott külgazdasági függés a mezőgazdaságból, a turizmusból és a hajózásból származó jövedelmektől. A válság ezeket különösen erősen érintette. A szerkezeti gyengeségek kihatnak a növekedés fenntarthatóságára, valamint a külgazdasági teljesítményekre (kereskedelmi mérleg vagy eladósodás).

A görög válság ugyanakkor nagymértékben társadalmi és politikai magatartásokra, hibás gazdaságpolitikákra és gyenge alkalmazkodóképességre vezethető vissza.

A súlyos társadalomviselkedési anomáliák Görögországot már jóval a válság előtt jellemezték. Az országot a korrupció mélyen fertőzi, s az integrációs szabályok megsértése már az eurózóna-tagság kapcsán botrányt okozott. A Global Financial Integrity szerint a görög gazdaság vesztesége a korrupció, az adóelkerülés, valamint a bűncselekmények következtében 2003 és 2011 között 261 milliárd dollár volt. Az OECD becslései szerint 2009-ben a görög feketegazdaság a GDP-ben 25 százalék (65 milliárd euró) volt, aminek eredményeként a meg nem fizetett adók évi összege 20 milliárd eurót tett ki. 2012-ben a feketegazdaság aránya a GDP-ben Olaszországban 21,6 százalék, Belgiumban 17,1 százalék és Németországban 13,5 százalék volt. A magas adóelkerülésben nagy szerepet játszik az önfoglalkoztatók aránya, ami Görögországban (32 százalék) duplája az EU átlagának (15 százalék). A különféle korrupciós transzfereket évi 3,5 milliárd euróra becsülik, ami a GDP 1,75 százaléka. A gazdaság bürokratikus ellenőrzése és az alacsony hatékonyságú állami apparátus túlméretezett. A gyenge külkereskedelmi teljesítmény, a magas bérek és az alacsony hatékonyság miatti komparatív hátrányok, mind akut problémák.

A *válság közvetlen okai sokréűűek*. Az eurózónához csatlakozás olcsó pénzt, s automatikusan kedvező hitelminősítést jelentett. Ezek a pénzek lehetőséget nyújtottak olyan szerkezeti átalakításra, ami javította volna a versenyképességet. Ezt a lehetőséget eltérő mértékekben csak néhány ország (pl. Németország) használta ki, míg mások felelőtlen gazdaságpolitikába bocsátkoztak. Erre leginkább Görögország szolgáltattott példát, ahol ezt a pénzt egyebek mellett szavazatvásárlásra (tizenharmadik, tizennegyedik havi bérek és nyugdíj vagy az államapparátus felduzzasztása) fordították. 2004 és 2009 között, miközben a görög GDP 40 százalékkal nőtt, a központi kormány kiadásai 87 százalékkal, az adóbevételek pedig csak 31 százalékkal emelkedtek. Ezzel szemben Írországban vagy Spanyolországban inkább a kereskedelmi bankok felelőtlen hitelezése jelentett gondot, s a válság alapját elsősorban az ingatlanbuborék kipukkadása okozta.

Az ingatlanbuborék kisebb mértékben, Görögországban is jellemző volt. Az örökölt makrogazdasági kiegyensúlyozatlanság rendkívüli módon elmélyült, a széleskörű adókerülés, a korrupció, vagy a fenntarthatatlan szociális rendszerek a válságot drámaian kiélezték. A felelőtlen politikákat a piac kíméletlenül büntette, s a gyorsan romló hitelminősítések és felárak mellett Görögország képtelenné vált a megnövekedett adóssága finanszírozására.

Az államcsőd elkerülése érdekében Görögország 2010 májusában az EU-IMF (trojka – Európai Bizottság, Európai Központi Bank és IMF) mentőcsomagjára szorult. Görögország a pénzügyi kötelezettségei teljesítésére 2013 júniusáig terjedő időszakra 110 milliárd euró mentőhitelt kapott. A trojka feltételként a költségvetési egyensúly helyreállítása érdekében megszorításokat, fájdalmas, de régen aktuális szerkezeti reformokat, valamint az állami vagyon privatizációját (mintegy 50 milliárd euró értékben) követelte Görögországtól. A rosszabbodó recesszió, valamint a késlekedő végrehajtás miatt egy évvel később újabb 130 milliárd euró támogatás vált szükségessé 2014. december végéig. Párhuzamosan a görög állampapírokat birtokló magánhitelezőket (a görög államadósság mintegy 58 százalékát birtokolták) kötelezték a futamidők meghosszabbításának, a kamatok mérséklésének valamint a papírok értéke mintegy fele leírásának az elfogadására.

A 240 milliárd eurós hitelt Görögország szigorú ellenőrzés mellett, meghatározott ütemezésben és részletekben hívhatta le. Az utolsó felülvizsgálat olyan finanszírozási feszültségekre hívta fel a figyelmet, aminek alapján a görögök 2014 decemberét követően 2 hónap technikai haladékot kaptak. A görög gazdaság kilátásainak némi javulása (strukturális költségvetési többlet, a növekedési és munkanélküliségi mutatók) alapján a görög kormány számára lehetővé vált az államkötvények értékesítése magánberuházók számára.

A támogatásokért cserében 2010-et követően Görögországban a megszorító intézkedések tucatjait kellett bevezetni. A trojka által követelt büntető jellegű megszorításokat a bérek és a nyugdíjak jelentős visszavágása, valamint az állampolgárok és az üzleti szektor erőteljes megadóztatása jellemezte. 2009 óta a közszektorban a bérek több mint 50 százalékkal, a magánszektorban 40 százalékkal, valamint a nyugdíjkiadások 45 százalékkal csökkentek. 2010 és 2013 között az átlagjövedelmeken az adók 25 százalékkal növekedtek, aminek eredményeként a lakosság többségének a jövedelme 29 százalékkal csökkent. Az ingatlanadókat 552 százalékkal növelték. A VAT (ÁFA) rátája 19 százalékról 23 százalékra nőtt, s a közvetett adók jelentős része emelkedett. 2014-ben az üzleti szektorban beszedett adók 137 százalékkal növekedtek.

A strukturális reformok nagyrészt olyan intézkedéseket tartalmaznak, amelyek a korábbi helyzethez képest racionalizálást jelentenek, vagy igazodást az uniós szabályozáshoz. Ilyenek például az ún. zárt szakmai szervezetek liberalizálása; az energia-piacok liberalizálása; új szervezet létrehozása az állami megrendelések irányítására és ellenőrzésére; vagy az egészségbiztosítók egyesítése.

Mint az Európai Parlament által felkért szakértői bizottság 2014-es tanulmánya megállapítja, a görög program a trojka által menedzselte másik háromhoz képest (Írország, Portugália és Ciprus) a „legkevésbé sikeres volt” [Sapir et al., 2014, 5. p.].

A szigorú megszorító intézkedések gazdasági növekedésre gyakorolt katasztrofális hatását a szakértők és a politikusok végzetes módon alábecsülték.

„Görögország vártnál rosszabb GDP teljesítményében a túlzott megszorítások, alapvető kiváltó tényezők voltak.” [Sapir et al., 2014, 27. p.] Miután a Görögországnak javasolt megszorító intézkedéseket az árstabilitáshoz és a kiegyensúlyozott költségvetéshez való túlzottan szigorú ragaszkodás jellemezte, ezek *erőteljesen korlátozónak és deflációs*nak bizonyultak. A köz- és a magánfogyasztás drasztikus csökkentése szűkítette a növekedési lehetőségeket, amivel hibás körbe kényszerültek. A növekedés hiánya újabb deficitet szült, tovább növelte az eladósodást, s újabb megszorításokat tett szükségessé.

A gazdasági növekedésben az előre jelzettnél nagyobb visszaesés több tényezőnek is tulajdonítható: „(a) a vártnál nagyobb költségvetési multiplikátorhatások, (b) a külső környezet váratlan romlása, beleértve a nyílt vitákat az euró övezet felbomlásáról, ami aláásta a befektetői bizalmat, (c) az induló feltételek túl optimista megítélése, (d) bizonyos adminisztratív struktúrák és a politikai vezetés gyengeségének alábecsülése” [Sapir et al., 2014, 5. p.]. Az európai politikai bizonytalanság (például az adósság átstrukturálása vonatkozásban) és a késlekedés „lényeges súlyosbító tényező” volt a program végrehajtása szempontjából. A program nem megfelelő és alacsony hatékonyságú végrehajtása, a „görög kormányapparátus hatékonyságának túlbecsülése” a trojka által, az „adósság átstrukturálásának késlekedése”, egyaránt tényezők voltak [Sapir et al., 2014, 27. p.].

A megszorító intézkedések gyakran bizonyulnak *antiszociálisnak, társadalmilag és politikailag elfogadhatatlannak*. A görög 13., vagy 14. havi nyugdíjak vagy bérek nagy valószínűséggel csak szavazatvásárlást szolgáltak, s ellentmondtak a pénzügyi realitásoknak. Bizonyos megszorító intézkedéseknek ugyanakkor valóságos és jogos szociális juttatások estek áldozatul (például a szegény rétegek ingyenes egészségi ellátásának a megszüntetése).

A görög megszorító intézkedések *drámai szociális következményekkel* jártak. Jelentősen emelkedett azok aránya, akik a létminimum alatt élnek. Nőtt a hajléktalanok vagy éppen a HIV fertőzöttek száma és aránya. 2012-re a bérek az 1990-es évek szintjére csökkentek, a becslések szerint vásárlóerejük az 1986-os szintnek felelt meg. Az öngyilkosságok száma, ami Görögországban hagyományosan alacsony volt, jelentősen megemelkedett. Egészeben a szegénység és a szociális kirekesztődés jelentősen nőtt, és közben új szociális problémák keletkeztek. A hatalmas fiatal munkanélküliség olyan társadalmi botrány, ami sürgős politikai kezelést igényel.

A „lusta déliek” és a „szorgalmas Észak” sztereotípiáit fenntartásokkal kell kezelni. Az EU-ban a görögök dolgoznak évente a legtöbb órát (bár a munka intenzitását ez a mutató nem fejezi ki). Az éves szabadság rövidebb Görögországban, mint Franciaországban vagy Németországban. A pazarló jóléti állam is legfeljebb hatékonyságában értelmezhető, mivel a szociális kiadások (a GDP százalékában) alatta vannak a legtöbb európai országénak. A korrupció köztudottan magas, de számos esetben éppen az északi befektetők vállalatai keveredtek korrupciós ügyekbe.

A megszorító intézkedések kapcsán nehéz megállapítani, mennyiben volt szó a túlfogyasztás kiigazításáról, s mennyiben jelentettek európai viszonylatokban is tényleges romlást. Az eltörölt karácsonyi, húsvéti, nyári vagy egyéb pótlólagos juttatások, a 13. vagy 14. havi bérek és nyugdíjak a tagországok többségében ismeretlenek. Nehezebb az összevetés a nyugdíjak, a vállalati profitok vagy az ingatlanok magas adóztatása esetében. Hasonló a helyzet a munkafeltételek szigorításával,

legyen szó az elbocsátásokról, a túlmunka díjazásáról vagy a nyugdíjkorhatár emeléséről. Ezek vonatkozásában számos országban részben liberálisabb, részben kevésbé kedvező szabályozást alkalmaznak. Számos más országban magasak az adók (VAT ráta, vagy az alkohol, cigaretta vagy az üzemanyagok adóztatása). Miközben a viszonylagosan magas hadi kiadások csökkentése nem okoz gondot, nehezebb megítélni az egészségügyi kiadások csökkentését.

A tipikus vitatéma a minimális bérek csökkentése, valamint az ígéret a Sziriza által annak visszaemelésére. A görög minimálbér 2014-ben 684 euró volt. Ez még mindig magasabb a hasonló fejlettségű portugál szintnél (589 euró), nem is beszélve Csehországról (335 euró) vagy Magyarországról (344 euró). Alatta marad viszont a szlovén (791 euró) és a spanyol (757 euró) szintnek, de a fejlettségi szintekben (1 főre eső GDP) is hasonló a különbség. Miközben a görög 1 főre eső GDP-nek a francia vagy a német mintegy másfélszerese volt, minimálbéreik több mint kétszeresen haladták meg (Franciaország esetében 1458, valamint Németország esetében 1473 euró) a görög szintet. Az eltérések jelentősek, de Görögország helyzetét, különösen teljesítménymutatói tükrében, nem lehet kirívónak tekinteni. A visszaigazítás jogosságát ezért nehéz megítélni. Tekintettel a túlméretezett állami bürokráciára, a 150 ezer állami alkalmazott elbocsátása szintén elkerülhetetlennek minősíthető.

A folytatódó válság, valamint a kormányalakítási nehézségek 2012 májusában felvetették annak a *lehetőségét, hogy Görögország esetleg kilépjön az eurózónából (grexit)*. A grexit jogilag, mint kizárás, az uniós szerződések alapján nem lehetséges. Megoszlanak a vélemények abban, hogy a görög kilépés (kiesés) az eurózóna megerősödését eredményezné, vagy dominóhatásai alapján más országokat is magával sodorhatna, s az eurózóna széteséséhez vezethetne.

Az eurózóna-tagsággal szembeni felvetések és ellenérvek leginkább az önálló monetáris politika elvesztéséhez kapcsolódnak. Ez részben az önálló kamatláb-politika feladását, valamint a nemzeti valuta leértékelése lehetőségének megszűnését jelenti. Az árszínvonal és az árfolyam alakítása és ellenőrzése kikerül a nemzetállam hatásköréből. Miután az eurózóna országai stabil árszínvonal, vagyis gyakorlatilag határozott antiinflációs politika mellett kötelezték el magukat, ez csak a nemzeti költségvetések egyensúlyának szigorú fenntartása mellett volt lehetséges. *A monetáris unióból a költségvetési megszorítások* (kiadások korlátozása vagy magas adók) *logikusan következtek*.

Működő piacgazdaságban az ár és az árfolyam olyan *kiigazító automatizmus*, ami *közvetlen megszorítások nélkül* biztosítja a gazdaság alkalmazkodását a megváltozott körülményekhez. Ez részben az infláción és a leértékelésen keresztül történik. Ha a reáljövedelmek növekedése meghaladja a termelékenységet, az inflációt eredményez. Az infláció nem más, mint a reálfogyasztás visszavágása. Ha a fogyasztás meghaladja a jövedelmeket, az eladósodáshoz vezet, legyen szó egyénről, vállalatról vagy országról. Az egyensúlybomlás a nemzeti valuta leértékelődését eredményezi, aminek következtében nőnek az importárak, és végül az infláció. A leértékelődés, kéz a kézben az inflációval *jólétvesztés*, vagy más szóval *piaci alapú megszorítás*.

Mivel a leértékelés és az infláció a jóléti veszteségeket az egész társadalomra teríti szét, és az többnyire fokozatosan történik, ezért mint megszorítások kevésbé fájdalmasak és könnyebben elfogadhatóak a közvélemény számára. Nem véletlen,

hogyan a politikusok miért részesítik előnyben például a leértékelést a konkrét és népszerűtlenebb megszorító intézkedésekkel szemben. Mivel a szelektív megszorítások konkrét üzleti vagy jóléti érdekeket érintenek, nem meglepő, hogy azok éles politikai viták és összeütközések tárgyává válnak. A leértékelés misztifikálása és félreértése szolgál alapjául annak a téves illúzióknak és nosztalgiának, amit a közvélemény és a média mellett gyakran bizonyos szakértők is osztanak, miszerint alternatívája lehet a „megszorításoknak”.

A grexit hatásainak elemzésére számos kísérlet történt. A görög kilépés kapcsán az IMF korábbi számításai szerint az új drachma azonnal mintegy 50 százalékkal, vagy akár annál nagyobb mértékben értékelődhetne le. [The Economist, January 31st 2015. 18. p.] Aligha kétséges, hogy ez súlyosabb gazdasági és szociális következményekkel járna, mint minden eddigi vagy esetleg feltételezhető további megszorítás. A drámai leértékelődés egyenlő lenne az államcsóddal és a bankok tömeges tönkremenetelével. A leértékelődés és a várható hiperinfláció elértektelenítene a jövedelmeket, a megtakarításokat, s minden bizonnyal hosszan tartó recesszióba sodorná a gazdaságot. A leértékelődés az euróban maradó adósságszolgálatot még inkább fenntarthatatlanná tenné.

A viszonylagosan alacsonyabb görög integráltság ellenére, a kölcsönös függőségi viszonyok alapján a következmények a többi tagországra is beláthatatlanok lennének. Ez vonatkozik a nagy tagorszagokra is (Németország vagy Franciaország). Általános vagy éppen bankszektoruk (ING, Societé General vagy Deutsche Postbank) kitétségéből adódó „járványveszély” alapján veszteségeik könnyen jelentősen meghaladhatnák azokat az összegeket, amikbe a mentőakciók eddig vagy a jövőben kerülnek. 2012-ben a kereskedelmi bankok kitétsége tekintetében vezetett Franciaország, valamint Németország (79 milliárd euróval), miközben a dán és a brit bankok kitétsége 15 milliárd, az ír, az olasz és a dán bankoké pedig 10 milliárd euró körül volt (BIS adatai). A leginkább kitett bankok a Hypo Real Estate, a Commerzbank és a Deutsche Postbank (Németország), valamint a Fortis (Belgium), a Societé Generale (Franciaország), valamint az ING (Hollandia) voltak.

A grexit lehetősége az elmúlt időszak fejleményei, valamint a kitétség bizonyos mérséklődése alapján 2015-ben ismét felmerült. Mint a Standard & Poor's elemzésében megállapítja: „Görögország esetleges távozását az euróövezetből szinte bizonyosan teljes görög törlesztési csőd követné, ám egy ilyen fejlemény most már jóval kisebb pénzügyi kockázattal járna az euróövezet fennmaradó részére, mint néhány évvel ezelőtt, mivel a valutaunió időközben megerősítette pénzügyi védőmechanizmusait, és markánsan leépítette a görög gazdasághoz fűződő pénzügyi kapcsolatait.” (MTI, 2015. február 19.) A Standard & Poor's számításai szerint hosszú távon a teljes görög törlesztési csőd 300 milliárd eurót meghaladó veszteséget jelenthet, ami az euróövezet éves hazai össztermékének (GDP) 3 százalékával lenne egyenlő. Egyesek szerint (Jean Pisani-Ferry) a dominóhatások is kisebbek lennének, mivel „a grexit által előidézett láncreakció lényegesen kisebb lenne.” (MTI, 2015. február 28.) Mint a vezető brit lap megállapítja: „Az optimistáknak igazuk van, hogy kevésbé fájdalmas lenne, mint 2012-ben, de még mindig ártana” [The Economist, January 31st 2015. 7. p.]

Mint *Jannisz Varufakis* akkori görög pénzügyminiszter kijelentette: „a grexit nincs napirenden”. „Ha ugyanis ez elkezdődik, olyan pusztító erők szabadulhatnak

el, amelyeket senki nem tud kordában tartani.” (MTI, 2015. 01. 26). A kiszámíthatatlan hatások miatt a grexit megmarad a politikai és szakértői spekulációk szintjén.

A hosszabb távú fenntartható növekedési pályára való állás továbbra is reménytelennek tűnik, miközben párhuzamosan a munkanélküliség is társadalmilag tűrhetetlen szinten van. Az adókerülés, a korrupció változatlan maradt, s a VAT reform sem járt sikerrel. A bankok adóssága a háztatások és a vállalatok nem teljesítő hitelei alapján 2014-ben már meghaladta a 30 százalékos szintet.

Az új görög kormány 2015 januárjában olyan programmal jutott hatalomra, ami követeli az államadósság egy része elengedését, valamint a megszorítások felfüggesztését. A görög kormány gyakorlatilag egy áthidaló hitelt kért, a mentőcsomag feltételei nélkül. A görög pénzügyminiszter szerint Athén elfogadja a nemzetközi mentőcsomag intézkedéseinek 70 százalékát, de a fennmaradó rész „toxikus” és azt egy 10 pontos tervvel váltaná fel. A görögök azt javasolják, hogy alacsonyabb költségvetési többletet irányozzanak elő nekik és a jelenlegi mentőcsomagot adósságváltási lépésekkel helyettesítsék. Előírányozták a privatizáció befagyasztását, a nyugdíjak és minimális bérek 45 százalékos emelését, valamint visszatérést a kollektív szerződésekhöz.

A hitelezők egyértelművé tették, hogy a görög államadósság nagy részének a leírása és a megszorítások egy részének visszafordítása számukra elfogadhatatlan. Az adósság mérséklését feltételezett lavinahatásai miatt a partnerek nem tartják kívánatosnak. Ha a hasonló helyzetben lévő országok hasonló követelésekkel állnak elő (Portugália, Spanyolország vagy Írország), az az egész pénzügyi rendszer összeomlását eredményezné.

Tény, hogy az elmúlt öt évben a folyósított 240 milliárd eurónak nem egészen 10 százaléka került ténylegesen Görögországba, a többi az adósságszolgálatra, a kamatok finanszírozására ment. Mint a Sziriza pénzügyminisztere nyilatkozta: ezt a pénzt „beszippantotta az adósságtömeg alkotta fekete lyuk, és ez fenntarthatatlan”. (MTI, 2015. 01. 26.) Ez azonban a hitelezőket nem hatotta meg, hiszen a pénzpiac törvényeit és mechanizmusait nem lehet hatályon kívül helyezni.

A görög kormány a 2015. február végi megállapodással átmeneti lélegzetvételi időt kapott. Az adósság finanszírozását június végéig biztosították, ami bizonyos lehetőséget adott, hogy hosszabb távú megoldásokat próbáljanak keresni.

Adódott egy alternatíva, amit *közös, kooperatív, európai megoldásnak* lehetne nevezni. Nyilvánvaló, hogy az adósság, a növekedési vagy a szociális válságok mind európai problémák, és azokkal nemcsak Görögországnak kell szembenézni. De a görög válsággal ezeket katalizálni lehetett volna. Eleve olyan megoldásokkal, ami az egész dél-európai régió adósságproblémáira próbált volna válaszolni. A megszorítások természetesen nem takaríthatók meg, de lehet olyan alternatívákat keresni, amelyek minimalizálják a deflációs hatásokat, és segíthetik a gazdasági növekedés beindulását.

Egyetértés van abban, hogy a kilábalás, a görög gazdasági növekedés beindulása feltételezi az euró-zóna jelenlegi növekedési válságának megoldódását. Az is látható, hogy ehhez nem elegendőek a pénzügyi ösztönzők (alacsony kamat, bőséges hitelkínálat), hanem átfogó strukturális változásokat és reformokat igényelne. Az Európai Bizottság európai befektetési programja (300 milliárd euró) ígéretes lépés, de kérdés, hogyan lehet az üzleti szférát ehhez megnyerni. A technológiai és szerkeze-

ti változások (innováció, határozottabb lépések az információs és kommunikációs forradalom újabb eredményeinek alkalmazására, az új, alternatív energiaforrások vagy a zöld technológiák fejlesztésére), valamint intézményi reformok egyaránt fontosak lennének. Ez különösen aktuális lenne a globális világgazdaság, főként a feltörekvő országok növekedésének lassulása fényében. Folytatni kellene az eurózóna reformját (közös költségvetés, vagy uniós pénzügyminisztérium és adóhatóság létrehozása).

Széles egyetértés van abban is, hogy a szigorú inflációs célokat követő merev német álláspont változására lenne szükség, hiszen nyilvánvalóan a defláció csak tovább mélyíti a válságot. „Egyesek szerint egyszerűen arra van szükség, hogy a görögök és a többiek reformálják meg a gazdaságaikat, és fizessék vissza hiteleiket. Mások szerint a németeknek el kell ismerniük, hogy bizonyos hiteleket soha sem fizetnek vissza, s túl kell jutniuk a kiegyensúlyozott költségvetéshez való megszálott ragaszkodásukon.” [The Economist, February 7th. 2015., 26. p.] A folyóirat egyetért a görög miniszterelnökkel, miszerint „az európai megszorítások túlzottak voltak. Merkel politikája lefojtotta a kontinens gazdaságát, és deflációba sodorta.”

A szociális válság és a feszültségek mérséklése sem teljesen kizárt, de nyilvánvalóan azzal a feltétellel, hogy a gazdaság és a költségvetés egyensúlyát fenntartják, s a stabilizáció folyamatát nem fordítják vissza. A társadalmi támogatások megnyerése érdekében szükséges és lehetséges is *a megszorítások szociális mérlegének javítása*. A választási ígéretek nyilvánvalóan nem teljesíthetőek, de van bizonyos szűk mozgástér. Az új kormány ígérte az adóelkerülőkkel, valamint az állami megrendeléseket monopolizáló oligarchákkal szembeni határozott fellépést. Mint a korrupcióellenes görög miniszter jelezte: a pénzügyi nyomozócsoport megerősítésével azonnal 2,5 milliárd euróhoz juthat a görög államkassza. Ez azonban csak a nemzetközi hitelprogram 1 százalékát kitevő összeg.

A görög kormány az európai megoldásokat is kereső stratégiájához nagy valószínűséggel talált volna szövetségeseket (elsősorban a dél-európai országok között) vagy támogatókat, elnyerhette volna partnereinek szimpátiáját, sőt talán a hitelezőinek is nagyobb megértését. Partnerre találhatott volna olyan ősellenségben, mint az IMF, ami tanulmányban jelezte, hogy a görög adósság visszafizethetetlen és az adósságteher enyhítésére lenne szükség. Az adósság elengedésnek nincs sok esélye, de lehetőség van a futamidők további növelésére, a türelmi idő további meghosszabbítására vagy a kamatfizetés és a kötvények hozamainak a GDP növekedéséhez kötésére. Az adósságok eurókötvényekkel való kiváltásának módozatairól számtalan javaslat született, s nem zárható ki kölcsönösen elfogadható megoldások kidolgozása.

A görög kormány még az európai intézmények vezetőinél is találhatott volna partnert a sok szempontból merev német álláspont puhítására. Mint az angol folyóirat megjegyzi: „Ha Merkel továbbra is ellenezi a növekedést beindító erőfeszítéseket és a defláció kiiktatását az eurózónában, Európát olyan elveszett évtizedre ítélteti, ami sokkal békésebb lehet, mint Japán esetében az 1990-es évek voltak. Ez bizonyára sokkal nagyobb populista visszahatást eredményezne egész Európában, mint Görögországban történt. Nehéz megítélni, ilyen körülmények között az egységes valuta hogyan maradhatna fenn. S a legnagyobb vesztes maga Németország lenne.” [The Economist, January 31st 2015., 7. p.] Talán volt egy olyan történelmi

lehetőség, amivel a görög kormány úgy talál kompromisszumot a hitelezőivel és eurózónabeli partnereivel, hogy közben a választói várakozásait sem kell figyelmen kívül hagyni.

A görög kormány nem ezt, hanem egy másik alternatívát választott. Egy *konfrontatív, külön nemzeti, görög megoldást*. Ezzel otthon ugyan képes volt a népszerűségét fenntartani, de valamennyi partnerét magára haragította. A „megszorítások” elutasítását programszintre emelte, s úgy követelte adósságának mérséklését, hogy közben nemcsak a német kormányt, hanem a német közvéleményt, s hozzá lehet tenni, hogy az európai kormányok és közvélemény jelentős részét is maga ellen hangolta. A folyamat a július 5.-i népszavazással kulminált, amikor a görög társadalom egy zavarosan megfogalmazott kérdéssel és a „megszorítások” elutasítására irányuló erőteljes kormányzati ösztönzéssel mondott nemet a javasolt stabilizáló programra.

A görög válság körüli politikai konfliktusok következményei drámainak bizonyultak, s sajnálatos módon nemcsak a görög társadalom számára, hanem az egész európai válságkezelési program is halasztást szenvedett. A politika kontraproduktívnak bizonyult, az európai partnerek álláspontja sem puhult, hanem megkeményedett. „Az eurózána 18 másik tagja, a németek diktátumát elfogadva, olyan magas árat szabott ugyanis a görög euró és a görög gazdaság megmentéséért, amit korábban Athénban elképzelhetetlennek tartottak. A még a megfontolt fogalmazásairól ismert londoni *The Economist* hetilap által is fájdalmasnak és megalázónak minősített megállapodás jelentette végkifejletért egyaránt felelős a keményfejűen megjátszott vabankba belebukó baloldali populista Sziriza párt, illetve a görög adósságváltságra makacsul csak a megszorítások mind brutálisabb dózisát kínáló eurózána.” [HVG, 2015: 21]

A görög kormány a népszavazást követően gyakorlatilag azzal a választással került szembe, hogy vagy elfogadja a megszigorított stabilizáló programot, vagy pedig kilép az eurózánából. *Wolfgang Schäuble* német pénzügyminiszter ezt „átmenetinek” javasolta, de ez gyakorlatilag a grexitet jelentette volna. Várhatóan összes következményével együtt. A részletek ugyan homályban maradtak, de valószínűleg ez olyan paralel valutarendszert teremtett volna, amiben az euró mellett sor került volna átmenetileg valamilyen nemzeti pénz (drachma vagy akármilyen „utalvány”) kibocsátására, amit hagytak volna szabadon értékelődni az euróval szemben. A bérek többségét vagy a nyugdíjakat ebben fizették volna, miközben párhuzamosan kialakult volna a „kemény” és „puha” áruk és szolgáltatások köre. Az előbbieket természetesen mindazt jelentették volna, amit csak euróért lehet megkapni. A grexitet a Szirizán belül is többen támogatták. *Kosztasz Lapavitszasz* nemzetközileg is elismert közgazdász, a Sziriza parlamenti képviselője, a grexit mellett érvelve az új drachma leértékelődését mindössze 10–20 százalékra becsülte, ami szerinte néhány hónap után stabilizálódna. „Senki sem tagadja, hogy az euróból való kilépés jelentős társadalmi árral járna, elsősorban a kezdetekkor. De egy átmeneti megpróbáltatásról lenne szó, és ez nem igazolhatja, hogy az egész ország elfogadja azokat a megszorításokat, amelyeket a GMU-n belül maradás megkövetel”. [Le Monde Diplomatie, 2015. július.]

A görögök túlnyomó többsége az eurózánaán belül maradás mellett foglalt állást. A széles közvélemény számára nyilvánvaló volt, hogy a drasztikusan leértékelődő nemzeti pénz mellett a valószínű hiperinfláció és az elhúzódó recesszió drasztiku-

san nagyobb jóléttromlással fenyeget, mint a megszorított megszorítások elfogadása. A szakemberek többségével egyetértésben Ciprasz miniszterelnök is a grexit elkerülése mellett döntött.

Nem meglepő módon a görög kormány az új helyzetnek megfelelően követelt megszorításokat néhány nap alatt, már július 14-én elfogadta, s azok ugyan ellenzéki támogatással keresztülmentek a görög parlamenten is. Az újabb 86 milliárd eurós mentőcsomag 3 élvre szól, s szigorú feltételeket szab Görögország számára.

A megszorító csomag főbb tételei: ütemezett költségvetési többlet, az általános áfakulcs 23 százalékra, valamint a vállalati nyereségadó 28 százalékra emelése, a nyugdíjrendszer további átalakítása (a korkedvezményes nyugdíj lehetőségek további korlátozása, a nyugdíjkorhatár 2022-ig 67 évre emelése). Feltételül szabták a statisztikai hivatal függetlenségének a biztosítását, a bankrendszer reformját, a munkaerőpiac liberalizálását, az állami beruházások megszorítását, valamint a bürokrácia és korrupció felszámolását. Nagy vitát váltott ki az 50 milliárd eurós privatizálendő vagyonalap kialakítása, amibe kikötők, repülőterek vagy áramcégek eladásának lehetőségét sorolták. Az 50 milliárdnak csak egy részét fordítanák a mintegy 327 milliárd eurónyi görög államadósság törlesztésére.

Különösen sajnálatos, hogy az elmúlt mintegy négy évben végrehajtott kiigazítás és válságkezelés alapján megindult *javulás megtörni látszik*. Görögország költségvetési teljesítményében 2014-re sikerült némi javulást elérni, s az adósság drámai növekedését is megállították. Az utóbbi időszakban valamennyi teljesítménymutató azt jelezte, hogy a megszorítások eredményei jelentkeztek, a görög gazdaság romlása megállt, és lassú javulásnak indult.

A gazdasági növekedés 2014-ben már pozitívba fordult és a görög GDP 0,6 százalékkal növekedett. A költségvetési hiány 2,7 százalékra mérséklődött, s az adósságrátát a 2014-es 175 százalékkal szemben 2015-re 171 százalékra várták. A görög munkanélküliség a 2013-as 27,3 százalékról 2014-re csekély mértékben, 25,8 százalékra mérséklődött.

Az események a kedvező folyamatokat megtörték. A 2015-re várt 2,9 százalékos GDP-növekedést 1,2 százalékos csökkenésre kellett módosítani, s az előrejelzések 2016-ra is csak 0,2 százalékos GDP-bővüléssel számolnak. Jelentős összegek hagyták el az országot, amivel szemben a bankok feltőkésítésére van szükség. A gazdaság teljesítménymutatóinak a romlása nagy valószínűséggel meghaladja a várakozásokat.

A görög kormányzati politika vagy a különböző szereplők szándékainak politológiai elemzésére vagy a politikai pókerjátzsma játékelméleti értékelésre nem kívánunk vállalkozni. Hasonlóan túlmegy lehetőségeink keretein az elméleti ideológiai hátterek vagy a kulturális és civilizációs tényezők elemzése.

Az északi országok (főként Németország) gazdaságpolitikáját leginkább a teljesítmény- és versenyorientált *szociális piacgazdaság* elvei irányítják, aminek ideológiai alapjai az ordoliberalis filozófiai iskolához nyúlnak vissza. A szociális piacgazdaság alapelveit a német keresztény- és szociáldemokraták egyaránt elfogadják, sőt az „ekoszociális” jelzős kiegészítést a zöldek is támogatják. Ez képezi alapját közötük az időnkénti koalíciós együttműködéseknek. A „versenyképes szociális piacgazdaság” modelljét a Lisszaboni Szerződés is kodifikálta.

Görögország esetében inkább az újraelosztó és potyautazásra hajlamos, a tradicionális szocialista gondolattal szimpatizáló *jóléti állam* elvei és gyakorlata gyöke-

reztek meg, amik egy marxista orientációjú párt esetében különösen erőteljesen kerültek előtérbe. A két modell inkább versenyez, mint antagonisztikusan kizárná egymást. Sőt, konkrét szociálpolitikákban széles területeken érintkezhetnek egymással.

Az is nyilvánvaló, hogy az északi szigorú protestáns etika és a déli katolikus-ortodox hagyományok ütközése sem hagyható figyelmen kívül.

A válság kinövésére csak hosszabb távú fenntartható növekedési pályára való átállással, a globálisan versenyző gazdaságokat érő kihívásoknak való megfelelés alapján nyílik lehetőség. Görögországnak minőségi külföldi beruházásokra, kedvező üzleti környezetre és politikai stabilitásra lenne szüksége. A versenyképesség javítása beruházásokat igényelne az oktatásba, az infrastruktúrába és a technológiai fejlődésbe. *A növekedés fenntarthatósága nemcsak strukturális kérdés, amit gazdaságpolitikai és intézményi reformokkal el lehet intézni. Feltételezi a kiigazítások politikai és társadalmi fenntarthatóságát is.* Hosszabb távon olyan reformokra és megoldásokra van szükség, amihez a görög társadalom támogatása is megnyerhető. A kiutat és a kompromisszumokat ebben az összefüggésben kell keresni. „Ha valamire az elmúlt néhány év szomorú tapasztalata megtanított bennünket: a gazdasági konszenzus nem vezet politikai konszenzushoz.” [The Economist, February 7th 2015, 26. p.] Olyan hosszú távú megoldásokat kell találni, ami nemcsak a pénzügyminisztereknek és a partnerországoknak, hanem a görög választóknak is elfogadhatóvá válik. A grexit, a jövőben sem zárható ki, de továbbra sem érdeke senkinek sem.

Az euró és Görögország válsága európai hosszú távú stratégiák és cselekvési programok kidolgozását tenné szükségessé, amik képesek az integráció előtt álló kihívások megválaszolására. Ennek a lehetőségei és kilátásai jelenleg meglehetősen bizonytalanná váltak. „A tagállamok többsége kellő politikai akaratának megléte esetén sem lesz az európai gazdasági és monetáris unió megvalósítása egyenes vonalú. Különösen olyan körülmények között, amikor az európai uniós intézményeknek és a tagállamoknak olyan, a monetáris és fiskális integrálódástól független kihívásokra kell meggyőző választ adni, mint az orosz kormány expanziója, az iszlám extrémizmus térnyerése a Közel-Keleten, valamint az Európai Unióba irányuló ellenőrizhetetlen bevándorlási hullám, miközben a populista pártok a társadalmi indulatokat az EU, azon belül az euróövezet ellen irányítják.” [Losoncz, 2015. aug.: 4.)

IRODALOM

Country Economy <http://countryeconomy.com/ratings>.

Economy of Greece. Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Greece. Lekérdezve: 2015.10.11.

Eurostat (2009): *Europe in Figures*. Eurostat Yearbook .

Eurostat (2013): *Europe in Figures*. Eurostat Yearbook .

Greek government-debt crisis timeline. Wikipedia.

http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_debt_crisis_timeline. Lekérdezve: 2015.10.11.

- Greek government-debt crisis. wikipedia.
http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_government-debt_crisis. Lekérdezve: 2015.10.11.
- Greek withdrawal from the eurozone. Wikipedia.
http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_withdrawal_from_the_eurozone. Lekérdezve: 2015.10.11.
- Pisani-Ferry, J. (2015): *The cost of Grexit*. <http://www.project-syndicate.org/commentary/grexit-costs-eurozone-by-jean-pisani-ferry-2015-02>. Lekérdezve: 2015.10.11.
- Le Monde Diplomatique*, 2015. július.
- List of sovereign states in Europe by minimum wage. Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_sovereign_states_in_Europe_by_minimum_wage. Lekérdezve: 2015.10.11.
- Losoncz, M. (2015): Euróövezet: feszültségforrások és perspektívák. *Élet és irodalom* 59(34): 4.
- Losoncz, M. (2015): Görög dilemmák a választások után. *Élet és irodalom* 59(6): 3.
- Magyar Nemzet online (2015): *Jóval kisebb pénzügyi kockázatot jelenthet a Grexit*. <http://mno.hu/gazdasag/joval-kisebb-penzugyi-kockazatot-jelenthet-a-grexit-1273666>. Lekérdezve: 2015.10.11.
- Nagy, G. (2015): „Térden állva”. *HVG*. 2015. július. 18.
- OECD International Direct Investment Database, Eurostat, IMF. OECD/DAF – Investment Division: October 2012.
- Sapir, A.-Wolff, B. G.-de Sousa, A.-Terzi, A. (2014): *The Troika and financial assistance in the euro area: successes and failures*. Directorate General for Internal Policies. Economic Governance Support Unit (EGOV).
- The Economist*, 2015. január 31. és február 7.